

Siyaset ve Hilâfet Arasında Bir Eyyûbî Meliki: El-Melikü'l-Muizz İsmâil

Nuran Ünal | ORCID: 0000-0002-7373-0421 | nuranunal83@gmail.com

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,
İstanbul/, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/04e9czp26>

Öz

Yemen coğrafyası farklı etnik kimlik ve mezheplerle karmaşık bir yapıya sahip olsa da Eyyûbî hâkimiyetine girmesiyle beraber siyasî istikrara kavuşmuştur. Öte yandan Eyyûbî melikleri Tûranşâh ve Tuğtegin dönemlerinde sağlanan düzen Tuğtegin'in ölümüyle birlikte yerine geçen oğlu el-Melikü'l-Muizz İsmâil döneminde bozulmaya başlamıştır. Bu zatın iktidara geldiği ilk günden itibaren emîrlere ve memlûklarına karşı sergilediği menfi tutumları bölgedeki imamlar ile mahallî hanedanlıkların işine yaramış ve bunlar Yemen'deki Eyyûbî hâkimiyetine son vermek için faaliyetlere girişmişlerdir. Etrafındaki muhaliflerin artmasıyla git gide yalnızlaşan el-Muizz iktidarının son yılında halifelliğini ilan ederek halkı ve aile üyelerini kendisine biat etmeye çağırmıştır. Mamafih onun hilâfet iddiası da işe yaramamış uyguladığı yanlış ve sert politikalar yüzünden memlûkları tarafından öldürülmüştür. Bu çalışmada Eyyûbîlerin Yemen'deki hakimiyetlerinin sarsılmasında etkili olan el-Melikü'l-Muizz'in siyasî faaliyetleri ve hilâfet iddiası ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Eyyübîler, el-Melikü'l-Muizz İsmâil, Yemen, Zeydîyye, İmam Mansûr

Atıf Bilgisi

Ünal, Nuran. “Siyaset ve Hilâfet Arasında Bir Eyyübî Meliki: El-Melikü'l-Muizz İsmâil”.

Selçuklu Araştırmaları Dergisi /18 (Haziran 2023), 285-304.

<https://doi.org/10.23897/usad.1319133>

Geliş Tarihi	13.12.2022
Kabul Tarihi	09.05.2023
Yayın Tarihi	23.06.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	usad@selcuk.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

An Ayyubid Malik Between Politics and Khilafat: Al-Malik Al-Mu'izz Ismail

Nuran Ünal | ORCID: 0000-0002-7373-0421 | nuranunal83@gmail.com

Mimar Sinan Fine Arts University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, İstanbul, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/04e9czp26>

Abstract

Although Yemen had a complex structure with different ethnic identities and sects, it achieved political stability with the Ayyubid domination. On the other hand, the order established during the reigns of the Ayyubid maliks Tūrānshāh and Tugtegin began to deteriorate during the reign of his son al-Malik al-Muizz Ismāil, who succeeded Tugtegin after his death. His unfavorable attitude towards his emirs and mamlūks from the first day he came to power played into the hands of the imams and local dynasties in the region, and they started activities to put an end to the Ayyubid rule in Yemen. In the last year of his rule, al-Muizz, who became increasingly isolated due to the increase of opponents around him, declared his caliphate and called on the people and members of his family to pledge allegiance to him. However, his claim of caliphate did not work and he was killed by his mamelukes due to his wrong and harsh policies. In this study, the political activities and caliphate claim of al-Malik al-Muizz, who was instrumental in shaking the Ayyubid rule in Yemen, will be discussed.

Keywords

Ayyubids, Malik al-Muizz İsmâil, Yemen, Zaydîyya, Imam Mansûr

Citation

Ünal, Nuran. "An Ayyubid Malik Between Politics and Khilafat: Al-Malik Al-Mu'izz İsmail". *Journal of Seljuk Studies* /18 (June-2023), 285-304.
<https://doi.org/10.23897/usad.1319133>

Date of Submission	13.12.2022
Date of Acceptance	09.05.2023
Date of Publication	23.06.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	usad@selcuk.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Salâhaddîn Eyyûbî liderliğinde kurulan Eyyûbî Devleti Mısır, Şam, el-Cezîre ve Yemen gibi geniş bir coğrafyada hüküm sürmüştür. Yemen, Fâtımîler Devleti yıkıldıktan sonra onların taraftarı Şîilerin merkezi haline gelmiştir. Bölgedeki Şîilerin nüfusunu kırmak ve Kızıldeniz'in Güney sahilini ele geçirip hem iktisadî hem de askerî açıdan kendilerini güvence altına almak isteyen Eyyûbîler, Yemen'i ele geçirmeyi hedeflemişlerdir¹. Bu doğrultuda Salâhaddîn Eyyûbî, kardeşi el-Melikü'l-Muazzam Tûranşâh'ı Yemen'i fethetmekle görevlendirmiş ve Eyyûbî ordusu 569/1174'te Yemen üzerine sefere çıkmıştır (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 52; İbn Şeddâd, 2021, s. 65; Ebû Şâme, 1997, s. 271).

Eyyûbîlerin ele geçirmeye çalıştığı Yemen hem mezhepsel hem de etnik açıdan oldukça karmaşık bir yapıya sahipti. Nitekim bölgede yer alan Mehdîler Hârîci; Râşidî ve Süleymânîler Sünnî; Suleyhî, Zürey'î ve Hemdânî hanedanları Şîî idiler. Bunlar arasında da her daim mücadeleler yaşanmaktaydı. Böylesine parçalı bir yapıya sahip bir bölgeyi ele geçirmenin hem avantajları hem de dezavantajları mevcuttu. Ancak Tûranşâh kısa bir sürede buranın büyük bir kısmını hâkimiyeti altına almayı başarmıştır. Onun bölgede başarılı olmasının en büyük sebebi tecrübeli bir komutan olması ve nizamî ordulara sahip olmasıydı. Diğer taraftan Yemen güçleri kabile askerlerinden oluşmaktaydı ve düzenli bir ordu oluşturamadıkları gibi tek bir düşmana karşı birlik olma ruhuna da sahip değildiler (Basuğay, 2021, s. 159-161). Tûranşâh başarılarına rağmen bölgeye ve kültürüne alışamamış ve 572/1176'de Yemen'den ayrılma kararı almıştır. Bu arada dönüşünden evvel gücün tek bir elde toplanmaması için de fethettiği yerlere farklı nâibler atamıştır. Mamafih aldığı önlemlere rağmen çok geçmeden nâibler arasında mücadele başlamış ve sağlanan istikrar tekrardan bozulmuştur. Nitekim bu durum bölgedeki Eyyûbî varlığını tehlikeye düşürdüğünden Salâhaddîn iktidarlarını yeniden tesis etmek için diğer bir kardeşi el-Melikü'l-Azîz Zahîru'd-dîn Tuğtegin'i bölgeye yollamıştır. 578/1182-1183 de Yemen'e giden Tuğtegin (İbn Cübeyr, 2017, s. 104; İbnü'l-Esîr, 2003, s. 111; Ebû Şâme, 1997, s. 95; İbn Vâsıl, 1953-1960, s. 105) durumu tekrardan Eyyûbîler lehine döndürmüş ve iktidarı boyunca buradaki Eyyûbî hâkimiyetini sağlamlaştırmak için uğraşmıştır. Nitekim o da kardeşi gibi bölgedeki birçok hanedanlık ve Zeydîler ile mücadele edip asi nâibleri dize getirmeyi başarmıştır. Ayrıca Tûranşâh'ın aksine sadece askerî başarılarla yetinmemiş Mısır ve Suriye'deki devlet teşkilatlanmasını da Yemen'de uygulamıştır.

¹ Kaynaklarda Yemen'in fethi konusu hakkında görüş birliği olmayıp mesele ile alakalı dört temel sebep öne sürülmektedir. Bunlardan ilki Abdünnebî b. Mehdî'nin bölgedeki olumsuz faaliyetleridir (İbn Şeddâd, 2021, s. 65; Sıbt İbnü'l-Cevzî, 2013, s. 193; İbn Hallikân, I, t.y. s. 306; İbn Vâsıl, I, 1953-1960, s. 238). İkincisi Nüreddîn Zengî'nin olası bir Mısır seferine karşı yeni bir yurt bulma arayışı (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 52; İbnü'l-Adîm, 1954, s. 339; İbn Vâsıl, I, 1953-1960, s. 237). Üçüncüsü Tûranşâh'ın Mısır'daki iktidarlarının yetersizliği (Ebû Şâme, 1997, s. 272). Sonuncusu da Umâre el-Yemenî'nin Tûranşâh'ı bölgeyi alması için teşvik etmesi (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 52; Ebû Şâme, 1997, s. 271; İbn Vâsıl, I, 1953-1960, s. 237). Şeyyâl, 1966, s. 30-31; Basuğay, 2021, s. 75-80.

el-Melikü'l-Muizz İsmâil'in Yemen'e Hâkim Olması

Tuğtegin döneminde siyasî istikrarın sağlanmasının yanı sıra teşkilatlanma ve imarî alanda yapılan düzenlemelerle Yemen, Eyyübî Devletine uygun yeni bir çehre kazanmıştır. Fakat bu durum Tuğtegin'in Şevval 593/Ağustos -Eylül 1197'de vefatı ile sarsılmaya başlamıştır. Onun ölümü üzerine Yemen'de oluşan siyasî boşluğu doldurmak için emîrler harekete geçerek en büyük oğlu el-Melikü'l-Muizz İsmâil b. Seyfü'l-İslâm Zahîru'd-dîn Tuğtegin b. Eyyüb'ü çağırma kararı almışlardır². Bu doğrultuda devletin önde gelenlerinden Cemâlû'd-devle Kâfur babasının ölüm haberini el-Muizz'e bildirmeleri için memlûklerinden birkaçını göndermiştir (İbn Hâtim, 1974, s. 44; İbn Vâsıl, 1953-1960, s. 73; Ebu'l- Fidâ, 1997, s. 181; el-Hanbelî, 1978, s. 271).

Burada dikkat çeken husus Tuğtegin'in veliahdının neden bölgede bulunmadığıdır. Bu konuyla ilgili çeşitli rivayetler mevcuttur. Bunlardan ilki ve kaynaklarda en çok zikredilene babasına karşı itaatsizlik etmesinden dolayı kovulduğudur (İbn Hâtim, 1974, s. 43; İbnü'd-Deyb'a, t.y., s. 76; Abdülmecîd el-Yemânî, 2012, s. 154)³. Diğer bir rivayet ise el-Muizz'in zihnen zayıf olduğu bundan dolayı da babasının onu korumak amaçlı bölgeden uzaklaştırdığıdır (İbn Vâsıl, 1953-1960, s. 73). Üçüncü bir rivayette ise el-Muizz'in Sünnî öğretisinden ayrılarak Bâtînilere meyletmesi sebebiyle babasıyla arasında anlaşmazlık çıktığıdır (İbnü'd-Deyb'a, 1988, s. 284; Bâ Mahreme, 1991, s. 19)⁴. Onun, Yemen'den ayrıldıktan sonra Mısır ve Şam'daki aile üyelerinin yanına (İbn Hâtim, 1974, s. 43; İbn Hüseyin, 1968, s. 340; İbnü'd-Deyb'a, t.y., s. 76)⁵ ya da Bağdâd'a gittiği (İbnü'd-Deyb'a, 1988, s. 284; Bâ Mahreme, 1991, s. 19; es-Safedî, 2000, s. 76; el-Hanbelî, 1978, s. 271)⁶ aktarılmaktadır. Kaynaklarda iki farklı yerden bahsedilmesinin sebebi bazı müelliflerin ilk

² el-Melikü'l-Muizz İsmâil'in ne zaman doğduğu ve annesinin kim olduğuyla ilgili kaynaklarda malumat yer almamakla beraber onunla ilgili ilk bilgilerimizi babası Tuğtegin'in, Zilhicce 585/Ocak 1190'da Hâtîmilere ait Kevkebân Kalesi'ni alarak buraya onu nâib olarak atamasıyla beraber elde etmekteyiz (İbn Hâtim, 1974, s. 36-37; Basuğay, 2021 s. 143). Ancak nâibliği sırasında bölgedeki Zeydîler ve Araplarla girdiği mücadele ve aldığı yenilgi babasının işlere müdahale etmesine ve onun da görevden alınmasına sebep olmuştu. Bundan sonra da kendisine herhangi bir vazife verilmemiştir.

³ el-Sürûrî, aralarındaki anlaşmazlığın sebebini Muizz'in 587/1191 yılında Kevkebân nâibi olarak atanmasıyla başladığını aktarır. Muizz bölge halkına Zeydî İmam'a meyilli olduklarından çok kötü davranmış bunun üzerine de halk imamdan yardım isteyince büyük bir ordu toplamışlardı. Durumu öğrenen Tuğtegin hemen onların üzerine giderek bertaraf etse de oğlunu tekrardan nâib olarak atamayıp çıkardığı karışıklıktan dolayı onu Yemen'den kovmuştu. Muhammed Abdullah Muhammed el-Sürûrî, 2008, s. 325.

⁴ el-Cenedî'nin eserinde Muizz'in Yemen hâkimi olduktan sonra İsmâiliye mezhebinden çıktığını aktaran bir rivayet bulunmaktadır. el-Cenedî, 1993, s. 436; Abdul'âl Ahmed, 1989, s. 149. Muizz'in şehzadeliliği dönemindeki ve sonraki hükmdarlık dönemindeki fiillere bakıldığında bu görüş pek muteber görülmektedir.

⁵ Makrîzî, Muizz'in 589 yılında Sultan Salâhaddîn'in yanına gittiğini ve orada ona ikramlarda bulunulsa da sultanın hastalığından dolayı bir fayda sağlayamadığını aktarır (1997, s. 227).

⁶ Muizz'in Bağdâd'a gittiğini aktaran kaynaklar onun orada eğlence ve içmeye daldığını aktarmakla beraber Halife'nin ondan razı olduğuna dair babasına menşur gönderdiğini de bildirirler. es-Safedî, 2000, s. 76; el-Hanbelî, 1978, s. 271; Abdul'âl, 1989, s. 150.

bazılarının ise son ziyaret ettiği yeri referans almalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim babasının onu kovmasının ardından ilk önce Bağdâd'a giden el-Muizz daha sonra amcası Salâhaddîn'i ziyaret etmek için Şam'a dönmüştür (İmâdeddîn Kâtib el-İsfahânî, 2004 s. 326; İbn Vâsıl, 1953-1960, s. 73; Makrîzî, 1997, s. 227).

Babasının vefat haberini alan el-Muizz siyahlar giyinip yas tuttuktan sonra iktidarı el almak için hızlıca harekete geçmişti. Bu sırada yapmış olduğu bir davranış aslında onun ileride sergileyeceği hareket tarzının ilk habercisi olma niteliği taşıyordu. Nitekim bir kızgınlık anında sinirlendiği Kâdi Esad'ı öldürüp onun mallarına, hizmetlilerine ve haremine el koymuştu (İbn Hâtim, 1974, s. 44; İbn Huseyn, 1968, s. 341). Akabinde Zilkade 593/Eylül-Ekim 1197'de Yemen'in başkenti Zebîd'e⁷ gitmek için yola çıkmıştı. Bu sırada uğradığı Taiz Kalesi'nde⁸ yiğitliği ile meşhur San'a⁹ Nâibi Hümâüddîn Ebû Zebâ yanına gelerek (594/1197) "*Ben memlûklerden ve kölelerdenim. Sen babanın devletine ve ülkesine atandın. Bunlar senindir*" diyerek ona itaatini bildirmişti. Böylece diğer insanlarda el-Muizz'e itaatlerini bildirip kaleyi ona teslim etmişlerdi. Fakat Ebû Zebâ'nın sadakatini güvenilir bulmayan el-Muizz, Muharrem 594/Kasım-Aralık 1197' de onu öldürmüş ve yerine Şihâb el-Cezerî'yi atayarak Zebîd'e gitmişti (İbn Hâtim, 1974, s. 45; İbn Hüseyin, 1968, s. 341; Abdülmecîd el-Yemânî, 2012, s. 154). Böylece daha iktidara tam olarak yerleşmeden ikinci katlini de gerçekleştirmişti.

Hemen sonrasında ise bölgenin önemli liderlerinden Hemdânî Sultanı Ali b. Hâtim el-Yamî'ye bir mektup yazarak kendisine itaat ederse San'a şehri ona vereceğini bildirmişti. Amacı Hemdânî sultanları ile yine bölgede etkili bir güce sahip Zeydî¹⁰ İmam el-Mansûr Billâh Abdullah b. Hamza'nın¹¹ kendisine karşı ittifak kurma olasılığını ortadan kaldırmaktı. Nitekim Hâtim el-Yamî onun teklifini kabul etmiş ve itaatini bildirmek üzere kardeşi Sultan Bişr b. Hâtim ile Amr b. Ali'nin oğlu başkanlığında bir elçilik heyeti göndermişti. Ancak el-Muizz sözünde durmayıp gelen heyeti tevkif ettikten sonra Hakal'e¹² gitmişti. Onun bu tavrı

⁷ Zebîd: Kızıldeniz'e 25 km uzaklıkta Yemen'in üçüncü büyük şehridir (Yâkût el-Hamevî, III, 1977, s. 131; Tomar, C. (2013). Zebîd, *İslâm Ansiklopedisi* (C. 44, s. 165). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay).

⁸ Taiz Kalesi: Yemen'in büyük meşhur kalelerinden biridir (Yâkût el-Hamevî, II, 1977, s. 34).

⁹ San'a: Arap yarımadasının en eski yerleşimlerinden, Yemen'in en önemli şehirlerinden biridir (Yâkût el-Hamevî, III, 1977, s. 426-430; Bilge, M. L (2009). San'a, *İslâm Ansiklopedisi* (C. 36, s. 88). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay).

¹⁰ Zeydiyye: İmametin Ali ve Fâtıma soyundan gelen alim, muttaki, zahid vb. özelliklere sahip kişilerin hakkı olduğuna inanan ıhlımlı bir Şîfî guruba verilen isimdir. Emevîler döneminde ortaya çıkan bu dinî ve siyasî fırka Irak, Taberistân ve Yemen bölgesinde faaliyet göstermiştir (Gökalp, Y. (2007). Zeydiyye Mezhebinin Doğuşu, Teşekkül Süreci ve Tarihçesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 7, 55-93). Zeydî imamlar devamlılıklarını en rahat Yemen'de sağlamışlardır. İşgalcilere karşı Yemenlilerin araçları, yol göstericileri, âlimleri ve liderleri olarak hizmet vermişlerdir (Kennedy, 2019, s. 165).

¹¹ Zeydî İmam Mansûr ilk imamet çağrısını 583/1187-1188 yılında yapmış, daha sonra Tuğtegin'e yenilince onun saltanatı boyunca sessiz kalmayı seçmiştir. 593/1197 yılında Tuğtegin'in ölümüyle tekrardan harekete geçerek ikinci imamet çağrısında bulunmuş ve Eyyûbîlerle mücadele içerisine girmiştir (Zebâre, t.y, s. 89).

¹² Hakal: Yemen'in beldelerinden Cehrân ya da Havlân'a bağlı bir beldedir (Yâkût el-Hamevî, II, 1977, s. 278).

aslında engellemek istediği şeyin gerçekleşmesine ve bölgedeki iki önemli muhalifin birleşmesine yol açmıştı (İbn Huseyn, 1968, s. 341; İbnü'd-Deyb'a, 1988, s. 284; Abdülî, 1999-2000, s. 153).

Zeydî İmam ve Asi Kürt Emîrlerle Mücadele

Başa geçtiği kısa zaman diliminde birçok kişiyi küstüren el-Muizz bölgedeki diğer unsurların güçlenmesine sebebiyet vermiştir. Özellikle Zeydî imamlar onun oluşturduğu korku ve küskünlük ortamından yararlanarak kendi saflarına daha fazla taraftar çekmeyi başarmışlardır. Bunların artan nüfuzuna karşı harekete geçen el-Muizz 594/1198'de askerlerini toplayarak İmam Mansûr'un üzerine yürüdü ise de meydana gelen mücadele sonuçsuz kalınca geri çekilerek San'a'ya ardından da Zebîd'e gitmek zorunda kalmıştır (Abdülmeccîd el-Yemânî, 2012, s. 154).

Eyyübî askerlerinin yenilgisi onların bölgedeki mahallî hanedanlıklar ve imamlara karşı zayıflığını ortaya çıkarmıştır. el-Muizz'in izlediği katı politika, anlamsız sert davranışları İmam Mansûr'un işine yaramış onun aksine izlediği ılımlı ve dengeli politikası sayesinde birçok kişiyi kendi tarafına çekmeye başarmıştır. Nitekim İmam Mansûr, el-Muizz'in dönmesinden sonra Barakaş Kalesi'ne geçtiğinde Eyyübî vesayetinden kurtulmak isteyen asillerden ve sultanlardan mektuplar gelmeye başlamıştı. Kısa sürede etrafında büyük bir kalabalık toplanan İmam olayların tamamen lehine geliştiğini görmüş ve durumdan istifade etmek üzere San'a şehrine ele geçirmek için derhal harekete geçmiştir. Yanındaki birliklerle San'a şehrine yakın yerlere baskınlar düzenleyip Şibam ve el-Zafer kalelerini almayı da başarmıştır. Bu sırada büyük emîrlerden Muhammed Mufaddal ve Bişr b. Hâtim el-Yamî'nin saflarına katılmasıyla durumu daha da güçlenen İmam, Eyyübî askerlerinin sığındığı bir kasabaya saldırıp orayı tahrip etmiştir (İbn Huseyn, 1968, s. 342-343).

Her şeye rağmen İmamın adamları Hadûr¹³ bölgesine ulaştığında el-Muizz'in askerleri Emîr Şihâb el-Cezerî ve Seyfeddîn Hakû b. Muhammed el-Kürdî liderliğinde San'a'dan gelerek onları yenilgiye uğratmayı başarmışlardı (İbn Huseyn, 1968, s. 343). Ancak kazanılan galibiyetin ardından yaşanan olaylar zafere gölge düşürmüştür. Nitekim Eyyübî birliklerinin komutanları Şihâb el-Cezerî ve Hakû arasında anlaşmazlık ortaya çıkınca Hakû gizlice İmam Mansûr ile yazışarak anlaşma teklif etmekten geri durmamıştır. İmam Onun isteğine müspet cevap vererek Şerif Ali b. Musa el-Abbâs'ı gönderip Ramazan 594/Temmuz-Ağustos 1198'de Mağrib'de ondan gizlice biat almıştır (İbn Hâtim, 1974, s. 46; İbn Huseyn, 1968, s. 344). Hakû bu tutumuyla diğer Eyyübî emîrlere olumsuz örnek teşkil etmiş ve ayrılıkların yolunu açmıştır.

Emîr Hakû'nun, İmam'a meylettğini öğrenen el-Muizz ise onu yakalamak için asker göndermişti. Durumdan haberdar olan İmam da yeni müttefikini desteklemek için Senhânlıların ona katılmasını emretmişti. Böylece gücü artan Kürt emîr, Eyyübîlere ait Lahec¹⁴ Kalesi'ne saldırmış sonrasında da Birtân'ı yağmalayarak Muizz'in oradaki

¹³ Hadûr: Yemen'de Zebîd'in idari bölgelerinden bir beldedir (Yâkût el-Hamevî, II, 1977, s. 272).

¹⁴ Lahec: San'a şehrinde yer alan bir köydür (Yâkût el-Hamevî, V, 1977, s. 6).

adamlarını bertaraf etmişti. Daha sonrasında el-Muizz'in hazinelerini korumakla görevli Şihâb el-Cezerî'ye saldırarak Yemen hâkiminin hazinesini yağmalayıp bazı memlûkları da esir almıştı (İbn Hâtim, 1974, s. 47; İbn Huseyn, 1968, s. 344; eş-Şüvey'ir, 2007, s. 115).

İmam Mansûr, Hakû'nun Eyyûbîlerle amansız bir şekilde savaşıma kararlılığını görünce Emîr Ebû Feth Muhammed'den ona maddî yardımda bulunmasını istemişti. İmamla buluşmak için harekete geçen Hakû yol üzerinde Eyyûbîlere ait Zîmermer'i¹⁵ almış ve Zilkade 594/Eylül-Ekim 1198'de de İmamla bir araya gelmişti. Hakû biat yeminini tekrarlayınca İmam da mükâfat olarak hizmetinde bulunan asker ve din adamlarının üzerine onu sultan tayin etmişti (İbn Hâtim, 1974, s. 48; İbn Huseyn, 1968, s. 345). Sonrasında yanına Amr b. Ali b. Hâtim el-Yamî'i vererek Eyyûbî askerleri ile savaşmasını emretmişti. Diğer taraftan Hakû'nun kuşatma için San'a'ya doğru yol aldığını haber alan Eyyûbîler de hemen hazırlıklara başlamışlardı (İbn Huseyn, 1968, s. 345).

İmam Mansûr bu şekilde güçlerini arttırırken el-Muizz'in durumu günden güne zayıflıyordu. Emîrlerle olan anlaşmazlıklarına bir yenisi eklenmiş ve Kürt emîrlerden Şemsü'l-Havâs ile aralarında ihtilaf meydana gelmişti. İbn Hâtim söz konusu anlaşmazlığın sebebini el-Muizz'in, Şemsü'l-Havâs'ın askerlerle arasını iyi tutarak onlara istediğini yaptırmasından endişelenmesi şeklinde aktarmaktadır. Nitekim Şemsü'l-Havâs asker tarafından sevilen ve sözü dinlenen bir emirken; el-Muizz tam tersi emrindekilerle anlaşamayan ve onlara kötü davranan bir yöneticiydi. Havâs'ın askeri gücü ele geçirerek kendisine muhalefet etmesinden korkan Eyyûbî meliki çareyi onu uzaklaştırmakta bulmuştu. Dolayısıyla bu emîr de beraberindeki askerlerle isyancıların lideri İmam Mansûr'un yanına gitmişti. Şemsü'l-Havâs'ın ayrılması bölgedeki Eyyûbî kuvvetlerini tamamen güçten düşürmüştü. İmamın safları ve taraftarları artarken Muizz'in yanında Şihâb el-Cezerî, Şihâb Raşid ve bir kısım memlûktan başka kimse kalmamıştı (İbn Hâtim, 1974, s. 49-50). Nitekim Yemen hâkimi askerleri arasında kendisine karşı oluşabilecek bir isyanı önlemeye çalışırken birliklerinden önemli bir mevcudunu daha kaybederek iyice güçten düşmüştü.

Diğer taraftan Şemsü'l-Havâs, el-Muizz'in Aşağı Yemen'e döndüğünü öğrenince 600 atlı ile Asr¹⁶ Dağına gidip, İmama haber göndererek San'a şehrine gelmesini beklediğini bildirmişti (İbn Hâtim, 1974, s. 51)¹⁷. İmam yanına ulaştığında da beraberce harekete geçmişlerdi. San'a önüne geldiklerinde halkın mukavemetiyle karşılaşsalar da Emîr Hakû'nun yardıma yetişmesi ile şehir ele geçirilmiş ve İmam halktan biat almayı başarmıştı. Diğer taraftan şehrin alınması sırasında Şemsü'l-Havâs ile İmam Mansûr arasında bazı anlaşmazlıklar yaşanınca adı geçen emîr İmam'dan ayrılarak Zebîd'e gitmek için harekete geçmişti (İbn Hâtim, 1974, s. 57; İbn Huseyn, 1968, s. 346). Mamafih Şemsü'l-Havâs, Zebîd'e geldiğinde bu seferde kendi adamları ile ihtilafa düşünce adamları onu yakalayarak tevkif etmiş ve Yemen Hâkimi el-Muizz'e teslim etmişlerdi. O da beklenilen aksine Şemsü'l-

¹⁵ Zîmermer: San'a şehrinin ünlü kalelerinden biridir (Yâkût el-Hamevî, III, 1977, s. 7).

¹⁶ Asr: San'a şehri yakınlarında bir yerdir (Abdûlî, 1999-2000, s. 158).

¹⁷ İbn Huseyn, asker sayısını 700 olarak aktarır (1968, s. 346).

Havâs'ı cezalandırmayıp affetmişti (İbn Hâtim, 1974, s. 58)¹⁸.

595/1199 yılında el-Muizz, San'a'yı tekrardan almak için askerleriyle harekete geçse de Hakû'nun mukavemeti neticesinde geri çekilmek zorunda kalmıştı. Bu başarısızlığın ardından onun adamlarından Şihâb el-Cezerî, İmam'ın Negrân ve Havlân'a¹⁹ gitmesinden istifadeyle şehre karşı yeni bir hamle yapsa da muhatabının dönmesi üzerine beraberindekilerle Beraş Kalesi'ne çekilmek zorunda kalmıştı (İbn Hâtim, 1974, s. 60-61; İbn Huseyn, 1968, s. 347; İbn Di'sem, 2019, s. 342). Akabinde İmam Mansûr tarafından sıkıştırılınca çareyi onunla anlaşmakta bulmuştu. Diğer taraftan Şihâb'ın adamları varılan mutabakatı kabul etmeyip isyan çıkarınca anlaşmayı fesheden İmam, Şihâb'da dahil hepsini tutuklatarak hapse atmıştı (İbn Hâtim, 1974, s. 61-62; İbn Huseyn, 1968, s. 348; İbn Di'sem, 2019, s. 345).

Birbiri ardına alınan mağlubiyetlerin sonrasında durumun vahametini anlayan el-Muizz bizzat harekete geçmek ihtiyacı hissetmişti. Aynı sıralarda Emîr Hakû da Yemen'e doğru harekete geçmiş iki ordu arasında başlayan savaşta Hakû'nun öldürülmesi el-Muizz'e durumu yeniden kontrol etme imkânı vermişti. Bu arada Emîr Şihâb da hapisten kurtularak San'a şehrine dönmüştü (İbn Hâtim, 1974, s. 62-65; İbn Huseyn, 1968, s. 348; İbn Di'sem, 2019, s. 361).

İmam Mansûr cephesi Hakû'nun ölümü ve Emîr Yahya b. el-İmâm Ahmed b. Süleymân'ın isyan edip el-Muizz'in yanına gitmesi ile biraz olsun sarsıldı ise de İmam durumu yeniden kontrol altına almayı başarmıştır. Bunun içinde öncelikle asi Emîr Yahya b. Süleyman üzerine yürüyüp onu mağlup etmişti (İbn Hâtim, 1974, s. 67-68; İbn Huseyn, 1968, s. 349-350; İbn Di'sem, 2019, s. 384). Bu sırada Yemen hâkimine isyan edenler imamin saflarına geçmeye devam ediyordu. Nitekim O, Cevf'te bulunduğu sırada Muizz'e karşı çıkan bir gurup asker de yanına gelmişti. Ayrıca Hadramût²⁰ sahibi Sultan Abdullah b. Raşid b. Şuca kendisine bir mektup göndererek bazı bölgelerde Eyyûbî kuvvetlerine karşı kazandığı zaferleri bildiriyordu. İmam adamlarının çokluğundan ve desteğinden emin olunca onlara birlik ve beraberlik çağrısı yaparak Şevâbe köyüne oradan da Cennât bölgesine gidip orayı ele geçirmişti. Bundan sonra ona katılanların sayısı daha da artmıştı (İbn Huseyn, 1968, s. 351; Abdûlî, 1999-200, s. 161).

Zeydî İmam büyüyen gücüyle ülkenin birçok yerine hâkim olurken bölgede Eyyûbî otoritesinin tesisinde önemli rol oynayan emîrlerin küstürülmesi Tûranşâh ve Tuğtegin döneminde sağlanan siyasî birliğin çökmesine sebebiyet vermişti. Onların halefi el-Muizz tehlikeyi zamanında idrak edememişti. Ancak İmam'ın büyük ordularla harekete geçmesinden sonra olayın vahametini anlayabilmişti. Nitekim 1000 süvari ile San'a'ya

¹⁸ İbn Huseyn, Muizz'in onu ölene kadar Dahlak'da hapsedtiğini belirtmektedir (1968, s. 346; eş-Şüvey'ir, 2007, s. 117).

¹⁹ Havlân: Yemen'in köylerinden biridir (Yâkût el-Hamevî, II, 1977, s. 322).

²⁰ Hadramût: Arabistan yarımadasında Yemen'in güney ve güneydoğusunda, San'a ile arası 72 fersah olan bölgedir (Yâkût el-Hamevî, II, 1977, s. 270; Algül, H. (1997). Hadramut, *İslâm Ansiklopedisi* (C. 15, s. 65). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay).

yönelmiş yol üzerinde de Zeydîlere ait Cebceb²¹/Cübcüb Kalesini yıkmıştı. Oradan da Asâfat'a²² yürüyen el-Muizz, 4 Cemâziyelâhir 596/22 Mart 1200'de hedefine vardığında şehir halkından İmam Mansûr'a biat edenlere gözdağı vermek için ölü leşlerini kaleye attırmıştı (İbn Hâtîm, 1974, s. 69; İbn Huseyn, 1968, s. 352).

Diğer taraftan el-Muizz'in bölgede uğraşması gereken tek unsur İmam Mansûr değildi. Hemdânî sultanları da onun için sorun teşkil ediyorlardı. Onlardan da kurtulmak için Sultan Amr b. Ali Hâtîm el-Yamî'nin üzerine giderek Kevkebân Kalesi'ni²³ dört ay boyunca kuşatmıştı. Bu sırada Hâtîmî ailesinden bazı kişileri esir alan Yemen hâkimi anlaşmak için bazı şartlar öne sürmüştü. Buna göre emânla teslim olup, Bekr ile Zafer kalelerini²⁴ kendisine teslim edecekler ve Sultan Hâtîm el-Yamî'nin kardeşi Ali b. Hâtîm'i bırakması için de 50.000 dinar ödeyeceklerdi (İbn Hâtîm, 1974, s. 70; el-Sürûrî, 2008, s. 332). Kalenin kuşatması devam ederken onların yardımına el-Muizz'in azılı düşmanı İmam Mansûr yetişerek kardeşi Emîr Hasan b. Hamza'yı çok sayıda askerle birlikte San'a yakınındaki bazı Eyyûbî bölgelerine baskınlar düzenlemesi için göndermişti. O muhtemelen el-Muizz'i telaşlandırıp kale ablukasını gevşetmesini ya da tamamen kaldırmasını amaçlıyordu. Düşmanımın düşmanı dostumdur düsturuyla Hâtîmîlerin imdadına yetişmeye çalışan İmam aynı zamanda yeni müttefikler de edinebilecekti. Bir taraftan da el-Muizz'in emîrleri ile yazışıp onları kendi tarafına çekmeye devam ediyordu. Bu konuda başarı elde ederek onun adamlarından Emîr Hildarî'yi kendi saflarına çekmeye muvaffak olmuştu. Akabinde de kendi tarafına geçen bu emîri Sultan Hâtîm'e yardım etmesi için görevlendirmişti. Bu sırada el-Muizz ile Sultan Hâtîm arasında daha önce belirtilen şartlarda anlaşma gerçekleşince Muizz Aşağı Yemen'e dönmüştü (İbn Hâtîm, 1974, s. 71; İbn Huseyn, 1968, s. 352-353).

el-Muizz'in cephesinde bunlar yaşanırken Zeydî İmam da daha fazla destekçi ve takipçi kazanmak için Yukarı Yemen de dolaşmaya devam etmişti. 597/1201 yılında Beyhânlıların yanına giderek onları kendi tarafına çekmeyi başarmış bu esnada Kadı Ebu'l-Kâsım Râşid es-Süleymânî de yanına gelip itaatini bildirmişti. Aynı zamanda Eyyûbî rejiminin zayıflamasını fırsat bilerek Mahâleb²⁵, Muhcem²⁶ ve Hilyeh bölgelerini işgal etmişti (Abdûlî, 1999-2000, s. 164).

Düşmanlarının her geçen gün gücünü arttırmasına karşın Eyyûbî cephesi sürekli bir gerileme yaşıyordu. el-Muizz'in şahsına karşı isyanları körükleyen menfi tavırları da bu

²¹ Cebceb: Yemen'in eyaletlerinden biridir (Yâkût el-Hamevî, II, 1977, s. 101).

²² Asâfat: Yemen'in köylerinden biridir (Yâkût el-Hamevî, I, 1977, s. 89).

²³ Kevkebân: San'a şehrinin kuzeybatısında Cebelü'l-Hadûr üzerine kurulmuş kaledir (eş-Şüvey'ir, 2007, s. 55). Tuğtegin, San'a 'yı ele geçirdikten sonra Zilhicce 585/Ocak 1190'da Hâtîmîlere ait Kevkebân Kalesi'ni alarak buraya oğlu el-Muiz İsmâil'i nâib olarak atamıştır. İbn Hâtîm, 1974, s. 36-37; Basuğay, 2021 s. 143).

²⁴ Bekr ve Zafer: San'a şehrinin ünlü kalelerinden olan bu iki kale yan yana yer almaktadır (Yâkût el-Hamevî, I, 1977, s. 475).

²⁵ Mahâleb: Yemen'de Zebîd'in aşâğısında yer alan bir beldedir (Yâkût el-Hamevî, V, 1977, s. 59).

²⁶ Muhcem: Zebîd'in idari beldelerinden biridir (Yâkût el-Hamevî, V, 1977, s. 229).

durumun yaşanmasında son derece etkiliydi. Gün geçmiyordu ki bir emîr daha onun yanından ayrılmasın. Nitekim Cemâziyülâhır 598/Şubat-Mart 1202'de Eyyûbîlerin Yemen'deki önemli emîrlerinden Alemeddîn Vardşâr da el-Muizz'in yanından ayrılıp İmamla yazışmaya başlamıştı. Durumdan haberdar olan Yemen hâkimi onun İmam'a katılmasını engellemek için Şihâb el-Cezerî'yi gönderse de bir sonuç elde edememiş ve Vardşâr beraberindekilerle İmam'a katılmıştı. Zeydî İmam diğer Kürt emîrlere davrandığı gibi onu da iyi karşılayıp izzet ve ikramda bulunmuştu (İbn Hâtim, 1974, s. 76-78; İbn Huseyn, 1968, s. 355)²⁷.

el-Melikü'l-Muizz İsmâil'in Hilâfet iddiası ve ölümü

Çok sayıda mahallî hanedanlık ve cemaatlerin bulunduğu bölgelerde siyasî istikrarın sağlanması her zaman güç olmuştur. Nitekim Yemen de bu tür bir yapıya sahip olduğundan düzen ancak dengeli ve güçlü yöneticilerle sağlanabilmiştir. Eyyûbîlerin Yemen hâkimiyeti Tûranşâh ve Tuğtegin'in faaliyetleri ile güçlense de bölge şartlarına ayak uyduramayan, yanlış ve sert politikalarıyla etrafindakileri uzaklaştıran el-Muizz döneminde sarsılmaya başlamıştır. Siyasî dengesizliklerinin yanı sıra ruhsal sorunlara da sahip olan el-Muizz, 598/1202 yılına gelindiğinde soyunun Emevîlerden geldiğini iddia ederek kendisine imam unvanı verip halifeliğini ilan etmiştir. Birçok lakap alıp (İmam el-Hâdi Binurûllah el-Muizz Lidinillah Emirü'l-Müminin) insanları kendisine biat etmeye çağırmış (İbn Hâtim, 1974, s. 71; İbn Huseyn, 1968, s. 356; İbnü'd-Deyb'a, 1988, s. 285; İbnü'd-Deyb'a, t.y, s. 76; İbn Di'sem, 2019, s. 409; Hazrecî, 1981, s. 173; İbnü'l-Esîr, 2003, s. 248; İbn Hallikân, II, t.y, s. 524; Ebû Şâme, 1997, s. 251; İbn Vâsıl, 1953-1960, s. 136; Ebu'l- Fidâ, 1997, s. 192; Safedî, 2000, s. 76; el-Hanbelî, 1978, s. 272; Abdülmecîd el-Yemânî, 2012, s. 155) ve Abbâsîler adına okunan hutbeyi keserek kendi adına hutbe okutmaya başlamıştır. Yeşil halifelik elbiseleri giyip Cuma günü minbere çıkarak hutbe irad etmiştir (İbn Vâsıl, 1953-1960, s. 136; Ebu'l- Fidâ, 1997, s. 192; ed-Devâdârî, 1972, s. 6-7; Makrîzî, 1997, s. 272; el-Hanbelî, 1978, s. 271).

Akabinde de amcası el-Melikü'l-Âdil'e mektup yazmış ve onu kendisine biat etmeye çağırmıştır. Duruma çok kızan el-Âdil onun söylediklerini yalanlayıp (İbn Hâtim, 1974 s. 72; İbnü'd-Deyb'a, 1988, s. 286; İbnü'd-Deyb'a, t.y, s. 76; İbnü'l-Esîr, 2003, s. 248; İbn Hallikân, II, t.y, 525; İbn Vâsıl, 1953-1960, s. 137; Makrîzî, 1997, s. 272; el-Hanbelî, 1978, s. 22) "*Halk bizim hükümdarları olmamıza razı değilken, bizim nasıl imamları ve halifeleri olmamıza razı olacaklar*" onun Ümeyye Oğullarına kendisini nisbet etmesine cevaben de "*Biz Benî Mervân'dan geliyoruz! Bizim ulaşamadığımız bu bilgiye nasıl ulaştınız? Bilakis biz Tikritli bir kavimiz*" dediği aktarılmaktadır (İbn Hâtim, 1974 s. 72). Ayrıca İbn Vâsıl amcasının el-Muizz'i özüne dönmezse bu ahmaklığı yüzünden babasının mallarını

²⁷ el-Muizz'e daha önce isyan eden Emîr Hildârî, Emîr Taştekin'in Abbasî halifesinden kendisine bir mektup getirmesinden sonra İmamla bağlarını zayıflatmış ve İmam onu ne zaman çağırırsa yavaş davranarak yetişemediği için özürlerini bildirmişti. Aynı zamanda bu Emîr Alemeddîn Vardşâr'ın yolunu keserek İmamla buluşmasını engellemek istese de yenilince geri çekilmek zorunda kalmıştı (İbn Hâtim, 1974, s. 76; eş-Şüvey'ir, 2007, s. 124).

almakla ve kendisiyle savaşmakla korkuttuğunu da belirtir (İbn Vâsıl, 1953-1960, s. 137). Mamafih el-Muizz ailesinin inkarına ve etrafındakilerin tepkisine kulak asmayarak hilâfet çağrısını yaymak için Emevîleri övüp Abbâsîleri lanetlediği davet mektuplarını her yere göndermeye devam etmiştir (İbn Hâtim, 1974 s. 71; İbn Di'sem, 2019, s. 409).

Diğer taraftan haliyle onun bu faaliyetlerine sadece amcasından değil Abbâsîlerden de tepki gelmekte gecikmemişti. Abbâsî halifesinin görevlendirdiği Emîr Taştekin beraberindeki askerleri ile Yemen üzerine gitmek için hazırlıklar yapmaya başlamıştır (Abdul'âl Ahmed, 1989, s. 157). Nitekim amcası el-Âdil'in asıl çekindiği de buydu. Abbâsî Halifesi ile araları zaten çok iyi değilken bu tür bir iddia onu Eyyûbîlere tamamen düşman edebilirdi. Nitekim Şîf Fâtımîlerin Yemen bölgesindeki etkinliğini kırarak bölgede Abbâsîler adına hutbe okunmasını Eyyûbîler sağlasa da halifelerle Eyyûbî melikleri arasında tam anlamda bir dostluk ilişkisi kurulamamış çoğu zaman münasebetler gergin devam etmiştir. el-Muizz'in bu tutumu gergin olan ilişkileri kopma noktasına getirebilirdi.

el-Muizz'in hilâfet isteği akıl sağlığının bozuk olmasından dolayı mı yoksa bölgedeki imamlar ve Abbâsî taraftarlarına karşı halkı kendi tarafına çekmek için uyguladığı bir siyaset mi olduğu tam olarak netlik kazanmış değildir. Kaynaklar ekseriyetle akıl sağlığının yerinde olmadığını vurgulamaktadır. Hatta bazıları onun sadece hilâfet çağrısında bulunmadığını peygamberlik ve uluhiyet isteğinde bulunduğunu da dile getirmişlerdir. Safedî, Zehebî ve Hanbelî halifelikten önce peygamberlik iddiasını bulduğunu (Zehebî, 1960, s. 302; Safedî, 2000, s. 76; Hanbelî, 1978 s. 22), Makrîzî ve İbn Vâsıl ise onun itikadının bozuk olduğunu uluhiyet iddiasında bulunup “*Bu yazışma ilahi makamdan verildi*” şeklinde bir yazının yazılmasını emrettiğini ardından halktan korktuğu için bu talepten vazgeçip halifeliği istediğini aktarırlar (İbn Vâsıl, 1953-1960, s. 137; Makrîzî, 1997, s. 272). Her şeye rağmen el-Muizz'in, peygamberlik ve uluhiyet isteme iddialarına temkinli yaklaşmak gerekir. Zira Yemen bölge tarihçilerinin eserlerinde böyle bir bilgiye rastlanmaz.

el-Muizz'in veliahtlık döneminde akıl sağlığının bozuk olmasından dolayı babası tarafından Yemen'den uzaklaştırıldığına dair rivayetlere konunun başında değinmiştik. İktidara geldikten sonra emîrlere ve memlûklere karşı sergilemiş olduğu menfi tavırlar neticesinde etrafındaki güvenilir insanları küstürmesi, devamlı emrindeki emîrlere karşı şüpheli yaklaşımları ve bunun beraberinde gelen siyasî başarısızlığı aslında ruhsal durumunda da sıkıntılar olduğunu ipuçlarını vermektedir. Bu konu ile ilgili bilgi veren İbn Huseyn ve Bâ Mahreme onun çok daha ileri giderek insan etini yemeyi takıntı haline getirdiğini de aktarmaktadır (İbn Huseyn, 1968, s. 356; Bâ Mahreme, 1991, s. 20).

Öte yandan dikkate alınması gereken diğer bir husus da Yemen coğrafyasının parçalanmış yapısı içinde imamların sahip oldukları dinsel gücü siyasete yansıtıp kuvvetli idarî yapılanmalar meydana getirmeleridir. Nitekim el-Muizz'in iktidarının başından itibaren en büyük rakibi olan Zeydî İmam Mansûr da hem uyguladığı dengeli ve ılımlı politika hem de dinî çağrılarını ile insanları kendi saflarına çekmeyi başarmıştır. Yemen hâkimi muhtemelen muhatabının siyasî fiillerinden ziyade imamet yönüyle ön plana

çıkışını düşünüp onunla mücadele edebilmek için imamet ve hilâfet iddiasında bulunmuş olmalıdır. Nitekim bir tarafta Şîf Zeydiler diğer tarafta Abbâsî taraftarları onu bunların dışında bir imamet arama yoluna itmiş ve hali hazırda soylarını Ümeyye Oğullarına dayandıran bir şecere varken bunu değerlendirmiştir²⁸.

el-Muizz'in hilâfet çağrısı halkın tepkisine sebep olsa da O buna aldırış etmeyip eski tutumlarını devam ettirmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi o emrindeki önemli emîrleri sırasıyla küstürüp kendini yalnızlaştırmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Zehebî ve Bâ Mahreme adaletsizlik, zulüm ve kan dökmeye ısrarcı olduğunu aktarırken (Bâ Mahreme, 1991, s. 20; Zehebî, 1960 281,301), İbnü'l-Esîr de askerlere ve emîrlere kötü davrandığını bildirmektedir (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 248). Onun daha önceki fiillerine baktığımızda adı geçen müelliflerin pek de haksız olmadıkları görülmektedir. Nitekim el-Muizz'in, Eyyübîlerin önemli komutanlarından Emîr Sungur ile de arası açılmış adı geçen emîr beraberindeki askerlerle Zebîd'in kuzeyine Muhcem bölgesine giderek orayı yağmalamıştır. el-Muizz onları yakalamak için harekete geçse de başarısız olunca Kürt Emîr Karâbilî komutasında 100 kişilik süvari birliğini Muhcem'e göndermek zorunda kalmıştır. Yolladığı birlikler de bir sonuç alamayınca Zebîd'e dönmek için harekete geçmişlerdir (İbn Hâtim, 1974, s. 80).

Emîr Sungur da hemen sonrasında İmam Mansûr'a yazarak kendisine itaatini bildirmişti. Bunun üzerine el-Muizz çok geçmeden yeniden ordusunu teçhizatlandırıp bir kere daha Sungur'u öldürmek için harekete geçmişti. İbn Hâtim bu ordudakiler için “Askerlerinin arasında onlara kötü davranışı, onları ihmal etmesi nedeniyle ona kin tutanlardan başkası yoktu” (İbn Hâtim, 1974, s. 81) demiştir. Nitekim yakın çevresinin çoğunu, danışmanlarını hizmetkâr ve harem haline getirdiğinden memlûkler aralarında anlaşarak onu öldürmek için bir komplo hazırlamışlardı. Ordu, Zebîd'in kuzeyinde Kûz olarak bilinen yere geldiğinde komplocular harekete geçmişti. el-Muizz bunlardan kurtulmaya muvaffak olsa da Receb'in sonu 598/1202'de askerleri tarafından öldürülmüştü²⁹. Katillerinin arasında Karâbilî, Dukakî, Bâhel adında emîrlere ve bir grup Kürt bulunmaktaydı. İbn Hâtim ve İbnü'l-Esîr'in, *Askerlerini o kadar küstürmüştü ki isyana katılmayanlar bile onu kurtarmak için herhangi bir girişimde bulunmadılar* (İbn Hâtim, 1974, s. 82; İbnü'l-Esîr, 2003, s. 248) şeklindeki sözleri adamlarının ona karşı duygularını net bir şekilde aktarmaktadır.

²⁸ Eyyübîlerin, Ümeyye oğullarından geldiklerini iddia edenler neseblerini şu şekilde sıralarlar: *Eyyüb b. Şazî b. Mervân b. el-Hakem b. Abdurrahman b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman b. el-Hakem b. Hişâm b. Abdurrahman ed-Dâhil b. Muâviye b. Hişâm b. Abdülmelik b. Mervân b. el-Hakem b. el-Ebi'l-Âs b. Ümeyye b. Abdüşşems b. Abdülmenaf. Abdülmenaf* soy Hz. Peygamberle birleşir (İbn Vâsıl, I, 1953-1960, s. 4; ed-Devâdârî, VII, 1972, s. 6-7). Eyyübîlerin nesebi konusu tartışmalı olup kaynaklarda bu konu ile ilgili farklı rivayetler öne sürülmektedir. Bu konu hakkında Aydın Usta, İbn Şeddâd'ın *en-Nevâdir es-Sultâniye ve'l-Mehâsin el-Yûsufiyye* adlı eserinin çevirisinin sonuna ailenin nesebi hakkında kaynakların verdiği bilgileri eklemiştir (İbn Şeddâd, 2021, s. 365-395).

²⁹ İbn Hâtim, 1974, s.82; İbn Huseyn, 1968, s. 357; Bâ Mahreme, 1991, s. 20 (18 Recep Pazar günü); İbnü'd-Deyb'a, 1988, s. 286; Hazrecî, 1981, s. 174; İbn Hallikân, II, t.y, s. 525; İbn Vâsıl, 1953-1960, s. 137; Ebu'l-Fidâ, 1997, s. 192; Makrîzî, 1997, s. 272 (ölüm tarihini 14 Recep 598 verir); el-Hanbelî, 1978, s. 272 (ölüm tarihini 599 olarak verir).

el-Muizz'in öldürülmesi ile ilgili farklı rivayetler de mevcuttur. Bunlardan ilki Zebîdli Kürt emîrlerden birinin eşinin kısa bir süre önce el-Muizz tarafından öldürülen oğlunun intikamını almak için isyancı emîrlerin yanında yer alarak onu öldürttüğüdür (İbn Hâtîm, 1974, s.82-83). Başka bir rivayette de onun bir gün Zebîd'den katırla çıktığı ve şehrin iki ya da üç mil dışında Şâşa Camiine ulaştığında da Kürtlerden bir g,rubun ona saldırdığıdır. Bu sırada el-Muizz kendini korumak için kılıcını çekse de kolu üzerine düşünce kendisini savunamamıştır (İbn Huseyn, 1968, s. 357; Hazrecî, 1981, s. 174; İbnü'd-Deyb'a, 1988, s. 286; Bâ Mahreme, 1991, s. 20).

Askerler el-Muizz'e olan nefretlerinden ötürü onu öldürdükten sonra kafasını keserek mızrağa takıp Zebîd de dolaştırmış³⁰ ve dokuz gün boyunca şehri yağmalamışlardır (İbnü'd-Deyb'a, 1988, s. 286; İbnü'd-Deyb'a, t.y, s. 76; İbn Vâsıl, 1953-1960, 137; Makrîzî, 1997, s. 272)³¹. Akabinde el-Muizz'in cesedi şehrin doğusunda defnedilip üzerinde halife kubbesi olarak bilinen bir kubbe dikilmiştir. Bundan sonra hutbe tekrardan Abbâsîler adına okunmaya başlanmıştır (İbn Huseyn, 1968, s. 357-358; Hazrecî, 1981, s. 175; İbnü'd-Deyb'a, 1988, s. 286). el-Muizz'in ölümünden sonra kardeşi en-Nasır, Emîr Sungur'un atabegliğinde idarenin başına getirilmiştir (İbn Huseyn, 1968, s. 358; Hazrecî, 1981, s. 175; İbn Hallikân, II, t.y, 525; İbn Vâsıl, 1953-1960, s. 137; Ebu'l-Fidâ, 1997, s. 192; Makrîzî, 1997, s. 272; el-Hanbelî, 1978, s. 272; Abdülmecîd el-Yemânî, 2012, s. 155). en-Nasır'ın yönetiminden itibaren Eyyûbîlerin Yemen'deki etkinliği neredeyse son bulmuş mahallî hanedanlıklar ve imamlar daha da güç kazanmışlardır.

Sonuç

Yemen, Eyyûbîlerin hâkimiyet tesis etmek için en çok uğraştığı yerlerin başında gelmiştir. Nitekim bölge hem mezhepsel hem de etnik olarak karmaşık bir yapıya sahip olduğundan her daim güçlü hâkimlere ihtiyaç duyulmaktaydı. Salâhaddîn Eyyûbî tarafından birbiri ardına buraya gönderilen Eyyûbî melikleri Tûranşâh ve Tuğtegin askerî ve siyasî kabiliyetleri ile bu zorlu coğrafyada yer edinebilmeyi başarmışlardı. Ancak Tuğtegin'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu el-Melikü'l-Muizz İsmâil ile beraber Eyyûbîlerin Yemen'deki hâkimiyetleri zayıflamaya başlamıştır. Zira el-Muizz ne amcası ne de babası gibi siyaseten yeterli olmadığı gibi aklı sorunlara da sahip bir melikti. İktidarının ilk yıllarından itibaren izlediği sert ve menfi politikalar Eyyûbîlerin Yemen'deki hâkimiyetinin temelini oluşturan emîrlerin birbiri ardına küstürülmesine sebebiyet vermişti. Zira işlenen bir suça büyük ya da küçük bakılmaksızın ağır karşılık vermesi hatta bazen sadece şüphelerinden dolayı emîrleri cezalandırması güvensiz bir ortam meydana getirmiştir. Onun öncesinde sağlanan siyasî birlik küskün emîrlerin düşmanların saflarına geçmesiyle çözülmeye başlamıştır. Nitekim babasının döneminde kontrol altına altına Şif Zeydî imamlar ve bölgesel sultanlar el-Melikü'l-Muizz'in oluşturduğu korku ve küskünlük

³⁰ İbn Huseyn, bu bilgilere ek olarak Muizz'in cesedinin Zebîd'e getirilip yere atıldığını ve kuşların onun etini yediğine dair bir rivayet olduğunu da aktarır (1968, s. 357); İbn Vâsıl, 1953-1960, s. 137; Makrîzî, 1997, s. 272; el-Hanbelî, 1978, s. 272.

³¹ el-Hanbelî, şehrin yedi gün yağmalandığını aktarmaktadır (1978, s. 272).

ortamından yararlanarak Eyyûbîlerin hizmetindeki emîrleri yanlarına çekmeyi başarmışlardır. Böylelikle Eyyûbî ordusunun en önemli gücü olan emîrlerin sahip olduğu birlikler düşmanların eline geçmiş ve Yemen de Eyyûbîlerin güçten düşmesine sebebiyet vermiştir. Burada dikkat çekici husus bu dönemde Yemen bölgesindeki farklı mezheplerin ve mahallî hanedanlıkların birlik oluşturmaları hatta Eyyûbîlerin Kürt emîrlerinin de onlarla ittifak yapmasıdır. Bölgede bundan önce böylesine bir birlik olmamıştır. Hatta Eyyûbîlerin Yemen’i fethi ve buradaki Eyyûbî varlığını sağlamlaştırmasındaki en büyük etken yerel çekişmeler ve tek bir düşmana karşı birlik olamamalarından kaynaklanıyordu. El-Muizz’in siyasî ve askerî açıdan yetersiz oluşu Eyyûbî tahakkümünden çıkmak isteyen bölge güçleri için bir fırsat olmuştur. Nitekim Zeydî İmam Mansûr siyasî kabiliyeti sayesinde ön plana çıkmış ve mücadelenin liderliğini üstlenerek Eyyûbîleri güçten düşürmeye muvaffak olmuştur.

Muhtemelen siyasî başarısızlığının üstünü örtmek ve durumu toparlamak isteyen el-Muizz bir süre sonra hazırda ailelerini Ümeyye Oğullarına bağlayan bir şecerede varken kendisinin Ümeyye Oğullarından geldiğini iddia ederek halifelliğini ilan etmiştir. Onun Yemen’in karmaşık yapısı içinde ruhsal sorunlar yaşadığını düşündüren bu tutumunu aklî bir sorun olarak görmenin yanın da siyasî bir hamle olarak da görmek gerekir. Nitekim iktidarının başından itibaren kötü yönetimi ve sert politikaları ile gözden düşen melik prestijini yükseltmek için dinî bir kisveye bürünerek etrafına taraftar toplamaya çalışmıştır. Zira hâkimiyeti boyunca uğraşmak zorunda kaldığı en büyük düşmanı İmam Mansûr, Zeydîlerin lideriydi ve dini etkin bir şekilde kullanarak taraftarlarını çoğaltmayı başarabiliyordu. el-Melikü'l-Muizz de onun başarılarının sebebinin bir şekilde dinî yönüyle elde ettiğini düşünmüş olmalı ki bölgede yer edinebilmek ve onun karşısında güçlü kalabilmek adına hilâfet iddiasında bulunmuştur. Ancak kaçırdığı bir nokta vardı ki o da Zeydî imamın sadece dinî açıdan değil siyasî ve askerî yetenekleriyle öne çıktığıdır. Zira imam bölgede Eyyûbîlere ve el-Muizz’e düşman olan herkesi bir araya getirmeyi onlara karşı ittifaklar kurmayı başarmıştı. Yemen hâkimi hiçbir şey yapmayıp sadece güçlü emîrlerini küstürmese dahi Eyyûbîler bölgede etkin bir güç olmaya devam edebilecekti. Nitekim onların Yemen’deki ordularını bu emîrlere meydana getirmekteydi. Mamafih onun hilâfet iddiası da işe yaramamış kendisine karşı kin besleyen emîrlere yeterince güçten düştüğüne kanaat getirdiklerinde harekete geçerek onu öldürüp kısa süreli iktidarına son vermişlerdir.

Extended Summary

Since Yemen has a complex structure with different ethnic identities and sects, it is a very difficult geography to achieve political unity. However, his brother al-Malik al-Muazzam Tûranşâh, who was appointed by Salâh al-Dîn Ayyûbî for the conquest of the region, managed to take a large part of the region under his rule in a short period of two years and to ensure stability. Another Ayyubid ruler, al-Malik al-Azîz Zahîru'd-dîn Tuğtegin, who came to the region after him, continued his military and political successes and started to implement the Ayyubid state organisation in Egypt, Syria and Yemen. On the other hand, the stability achieved in the region started to deteriorate during the reign of

his son al-Malik al-Muizz Ismāil, who succeeded him after the death of Tuğtegin.

al-Malik al-Muizz's negative attitude towards his emirs and mamlüks from the first day he came to power played into the hands of the imams and local dynasties in the region, and they started activities to put an end to the Ayyubid rule in Yemen. As a matter of fact, the Zaydi imams and regional sultans, who had been brought under control during his father's reign, took advantage of the atmosphere of fear and resentment created by him and succeeded in attracting the emirs in the service of the Ayyubids to their side. Thus, the troops of the emirs, the most important power of the Ayyubid army, fell into the hands of the enemies and caused the weakening of the Ayyubids in Yemen. al-Malik al-Muizz, who became increasingly isolated with the increase of opponents around him, probably in order to cover up his political failure and recover the situation, declared his caliphate in the last year of his rule and called on the people and family members to pledge allegiance to him. However, his claim of caliphate did not work and he was killed by his mamluks because of his wrong and harsh policies. In this study, the political activities and caliphate claim of al-Malik al-Muizz, who was instrumental in shaking the Ayyubid domination in Yemen, are discussed.

Kaynakça | References

- Abdul'âl, M. A. (1989). *el-Eyyûbiyyûn fi'l-Yemen*. İskenderiye: Dârü'l-Ma'rifeti'l-Câmiyye.
- Abdülî, C. (1999-2000). *el-Yemen fi'l-Ahdi'l Eyyübî* (Doktora Tezi).
- Abdülmeccid el-Yemânî, T. A. b. (2012). *Behcetü'z-Zaman fi târihi'l-Yemen*. Abdullah Muhammed Habeşî (thk.). Riyad: Dârü's-Sumay'î.
- Algül, H. (1997). Hadramut, *İslâm Ansiklopedisi* (C. 15, s. 65-68). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Bâ Mahreme, E. M. A. et-T. b. A. (1991). *Târîhu Sağir 'Aden* (C. 1/2). Oscar Löfgren (thk.). Kahire: Mektebetü Medbuli.
- Basuğay, B. (2021). *Yemen Eyyübîleri Tûranşâh ve Tuğtegin Dönemleri*, Ankara: İlahiyât Yayınları.
- Bilge, M. L. (2009). San'a, *İslâm Ansiklopedisi* (C. 36, s. 88-90). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Ebû Firâs b. Di'sem. (2019). *es-Siretü's-Şerîfetü'l-Mansûriyye: Sireti'l-İmâm Abdullah b. Hamza* (C. 1). İbrahim Yahya el-Dersî el-Hamzî (thk.). Yemen: ed-Dirâsetü'l-İslâmiyye.
- Ebû Şâme, el-M. (1997). *Kitabu'r-Ravzateyn fi Ahbâr-ı Devleteyn: en-Nûriyye ve es-Salâhiyye* (C. 2). İbrahim ez-Zeybek (thk.). Beyrut.
- Ebu'l- Fidâ, el-M. M. İ. İ. b. A. b. M. Ö. b. Ş. b. E. (1997). *el-Muhtasar fi Ahbârî'l-Beşer* (C. 2). Beyrut: Darü'l-Kütûbi'l-İlmiyye.
- ed-Devâdârî, E. B. b. A. b. A. (1972). *Kenzü'd-Dürer ve Câmiü'l-Gurer (ed-Dürerü'l-Matlûb fi ahbâr-ı devleti Benî Eyyûb)* (C.7). Saîd Abdulfettâh Âşûr (thk.). Kahire.
- el-Cenedî, E. A. B. M. b. Y. b. Y. (1993). *es-Sülûk fi tabakati'l-ulemâ ve'l-Mülûk* (C. 1). Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn el-Ekve el-Hivâlî (thk.). San'a: Mektebetü'l-İrşâd.
- el-Hanbelî, E. B. A. b. İ. (1978). *Şifâu'l-Kulûb fi Menâkib-i Benî Eyyûb*, Nazım Reşid(thk.). Bağdad: Darü'l-Hürriyye.
- el-Sürürî, M. A. M. (2008). *Târîhu'l-Yemeni'l-İslâmî*. San'a: Darü'l-Kütûbi'l-Yemeniyye.
- el-Yemânî, T. A. b. A. (2012). *Behcetü'z-Zaman fi târihi'l-Yemen*. Abdullah Muhammed Habeşî (thk.). Riyad: Dârü's-Sumay'î.
- eş-Şüvey'ir, M. b. A. b. A. (2007). *es-Sirâü's-Siyasî ve'l-Fikrî fi Yemen Hilâle'l-asri'l-Eyyübî*. Riyad.
- Gökalp, Y. (2007). Zeydiyye Mezhebinin Doğuşu, Teşekkül Süreci ve Tarihçesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 7 , 55-93.
- Hazrecî, E-H. b. H. (1981). *el-'Ascedü'l-Mesbûk fi men Tevelle'l-Yemen mine'l-Mülûk*. San'a: Vezaretü'l-'Alâm ves-Sakâfe.
- İbn Aybek es-Safedî, S. H. (2000). *Kitabu'l-Vâfi bi'l-Vefeyât* (C. 9). Ahmed el-Arnâvud-Türkî Mustafa (thk.). Beyrut: Darü İhyai't-Turasi'l-Arabî.
- İbn Cübeyr, E-H. M. (2017). *Rihletü İbn Cübeyr: Tezkiretü bi'l-Ahbâr'an İttifâkâti'l-Esfâr* (Güler, İ. Çev). İstanbul: Selenge Yayınları.
- İbn Hallikân. (t.y). *Vefayâtü'l-A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'i'z-Zamân* (C. 2-5). İhsan Abbas (thk.). Beyrut.

- İbn Hâtım. (1974). B. M. b. A. b. İ. b. el-F. el-Y. el-H., *Kitâbü's-Sımtı'l-Gâli's-Semen fî Ahbâri'l-Mülûk mine'l-Guz bi'l-Yemen..* G. R. Smith-J. W. Memorial (haz.). London.
- İbn Huseyn, Y. b. K. b. M. b. A. (1968). *Gâyetü'l-Emânî fî Ahbâri'l-Kutri'l-Yemânî*. Sâid Abdülfettah Aşur (thk.). Kahire: Dârü'l-kitabi'l-Arabî.
- İbn Şeddâd, B. (2021). *en-Nevâdir es-Sultâniye ve'l-Mehâsin el-Yûsufiyye* (Usta, A. Çev). İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- İbn Vâsıl (1953-1960). *Müferric el-Kürûb fî Ahbâri Benî Eyyûb* (C. 3). Cemaleddin Şeyyal (nşr.). Kahire.
- İbnü'd-Deyb'a, A. ez-Z. (t.y). *Bugetü'l-Müstefid fî târihi Medîneti Zebîd*. Abdullah b. Muhammed el-Habeşî (thk.), San'a: Merkezü'd-Dîrasât ve'l-Buh'us.
- İbnü'd-Deyba'. (1988). *Kurretü'l-Uyûn bi Ahbâri'l-Yemeni'l-Meymûn*. Muhammed b. Ali b. el-Huseyn el-Ekva' (thk.). San'a.
- İbnü'l-Adîm, E-K. K. Ö. b. A. el-U. el-H. (1954). *Zübdetü'l- Haleb fî târihi Haleb* (C. 2). Sami Dehhan (nşr.), Dımaşk.
- İbnü'l-Esîr (2003), *el-Kâmil fi't-Târih* (C. 10). Muhammed Yusuf Dekkâke (thk), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İmâdeddîn Kâtib el-İsfahânî (2004). *el-Fethü'l-Kussî fi'l-fethi'l-kudsî*. Kahire: Dârü'l-Menar.
- Kennedy, H. (2019). *Hilafet* (M. Murtaza Ö. Çev). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Makrîzî, E. M. T. A. b. A. A. (1997). *es-Sülûk li marifeti düveli'l-mülûk* (C. 1). Muhammed Abdülkadir Atâ (nşr.), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Sibt İbnü'l-Cevzî. (2013). *Mir'âtü'z-Zamân fî Tevârihi'l-A'yan* (C. 21). İbrahim ez-Zeybek (thk.), Dımaşk Dârü'l-Risâleti'l-Âlemiyye.
- Şeyyâl, C. (1966), *Târihu Mısri'l-İslâmî: Asru'l-Eyyûbî* (C. 2). Kahire: Darü'l-Maarif.
- Tomar, C. (2013). *Zebîd, İslâm Ansiklopedisi* (C. 44, s. 165-176). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Yâkût el-Hamevî, E. A b. A er-R. (1977). *Mu'cemü'l-Buldân* (C. 3). Beyrut: Dâru's-Sâdr.
- Zebâre, M. b. Y. (t.y). *Târihu'l-E'imme el-Zeydiyye fî Yemen*. Kahire: Mektebetü's-Sakâfiyye ed-Dîniyye.
- Zehebî, E. A. Ş. M. B. A. b. O. (1960). *el-İber fî Haberi men Gaber* (C. 4). Salahaddin Macit (thk.). Kuveyt: et-Turasi'l-Arabî.

